

Посилання на статтю

Овсянко О.М. Основні тенденції та особливості процесу народжуваності у Луганській області / О.М. Овсянко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Дала, 2012. – № 4(44). – С. 121-128. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/44/12oomnlo.pdf>

УДК 911.3

О.М. Овсянко

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ НАРОДЖУВАНОСТІ У ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто сучасний стан народжуваності у Луганській області, визначені основні тенденції цього процесу. Виявлені основні соціально-економічні чинники, які вплинули на сучасний рівень народжуваності. Проаналізовано коефіцієнти народжуваності у повіковій структурі та вплив державної політики щодо надання фінансової допомоги при народженні дитини на динаміку рівня народжуваності по містах Луганської області. Рис. 6, дж. 15.

Ключові слова: коефіцієнт народжуваності, вікові групи, соціально-економічні чинники, динаміка рівня народжуваності, державна фінансова допомога.

О.Н. Овсянко

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА РОЖДАЕМОСТИ В ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Рассмотрено современное состояние рождаемости в Луганской области, определены основные тенденции этого процесса. Выявлены основные социально-экономические факторы, которые повлияли на современный уровень рождаемости. Проанализованы коэффициенты рождаемости в повозрастной структуре и влияние государственной политики по оказанию финансовой помощи при рождении ребенка на динамику уровня рождаемости по городам Луганской области. Рис. 6, ист. 15.

O.N. Ovsyanko

MAIN TENDENCIES AND FEATURES OF THE BIRTH-RATE IN LUGANSK REGION

Current state of birth-rate in Lugansk region is considered, main tendencies of this process are defined. Main socio-economic factors which affected the modern level of the birth-rate are revealed. Age-structure birth-rate coefficients and influence of the state policy concerning financial assistance at the child birth on dynamics of the birth-rate level in towns of Lugansk region are analysed.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблеми народжуваності, як соціально-демографічного процесу є досить актуальними, тому що сучасний стан розвитку суспільства характеризується як демографічна криза. Не винятком є і Україна, де за останні два десятиріччя має місце природне скорочення населення, яке відбулося не лише за рахунок низького рівня народжуваності, а і з

рахунок високого рівня смертності. Також на сьогодні спостерігаються значні зрушення у віковій структурі народжуваності, народжуваність «старішає», причини та наслідки цього явища є ще недостатньо дослідженими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Рівень народжуваності має певні особливості та залежить від багатьох соціально-економічних чинників дослідження впливу яких вивчає велика кількість українських демографів та вчених, серед яких С.Ю. Аксьонова [1,2], Е.М. Лібанова [3,4], І.О. Курило [3,4], Б. Крімер [5], та інші. Аналіз деяких дисертаційних досліджень підтвердив інтерес до проблематики зниження народжуваності та до чинників цього процесу [5], також актуальними є формування та шляхи реалізації молодіжної сімейної політики [6], та проблеми здоров'я населення та його вплив на економічне зростання [7]. Ряд колективних монографій Інституту демографії та соціальних досліджень присвячені проблемам та сучасним тенденціям народжуваності у сучасній Україні [3,4]. Особливості показників народжуваності в територіальному аспекті та їх взаємозв'язок із соціально-економічним розвитком регіонів вивчають А.П. Голюков, О.Г. Топчів, О.В. Шаблій та інші [8,9].

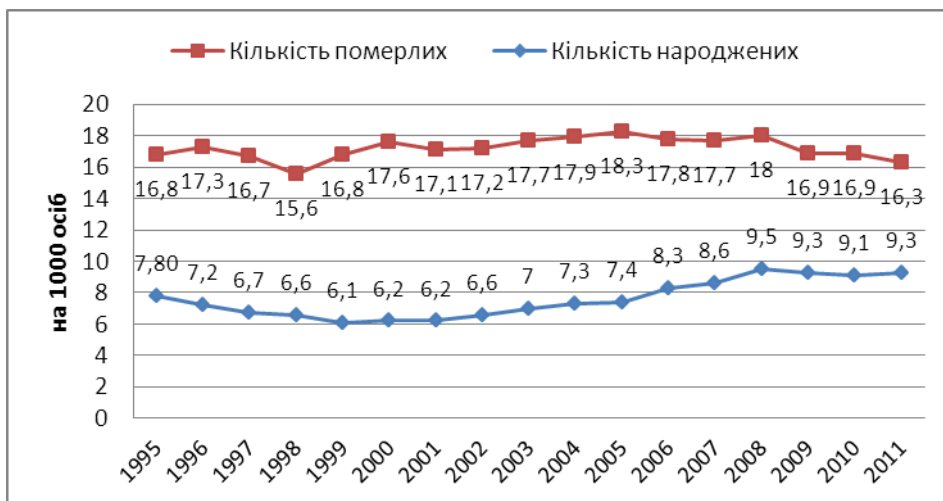
Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Відмінності у економічному розвитку регіонів та територіальні особливості демографічних процесів (зокрема народжуваності) обумовили необхідність дослідження процесу народжуваності у регіональному розрізі.

Цілями даної статті є виявлення особливостей та основних тенденцій процесу народжуваності у Луганській області.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на ті факти, що Луганська область є досить економічно розвиненим регіоном та за чисельністю населення Луганська область займає п'яте місце серед областей України (станом на 01.01.2013 чисельність складає 2225,5 тис. осіб, з яких 86,8 % – міське, 13,2 % – сільське) [10], на сьогодні, сучасний демографічний стан Луганської області характеризується наступними негативними тенденціями, негативний рівень природного приросту, інтенсифікація смертності населення, старіння населення, скорочення тривалості життя населення, різке зменшення кількості шлюбів при високому рівні розлучень, в результаті перевищення кількості померлих над кількістю народжених спостерігається депопуляція населення. Перелічені тенденції мають місце не тільки в області, а й в цілому по Україні. За рівнем народжуваності Луганська область знаходиться на другому місці з кінця (9,6 народжених на 1000 осіб наявного населення) після Чернігівської області [10].

Також слід відмітити, що за результатами рейтингу регіонів України-2011, який проводився Центром досліджень регіональної політики [11], згідно з яким було проаналізовано економічний, демографічний і соціальний напрямки розвитку, Луганська область знову посіла друге місце з кінця – 26 місце із загальною сукупністю балів 21,5 із 100 максимально можливих (для кожної характеристики бали коливалися у межах від 0 до 100, де 0 означає, що показник даного регіону найгірший в Україні, а 100 – найкращий). На низький рівень загального показника вплинули наступні показники: найнижчий рівень введення житла на душу населення (0 балів), найвищий рівень дитячої смертності (0 балів), високий міграційний відтік (1,7 балів), високий рівень постаріння населення (3,3 балів) низька народжуваність (3,4 балів), високий рівень травматизму на виробництві (7,7 балів), низький оборот роздрібної торгівлі на душу (10,6 балів), високий рівень втрат населення (11,3 балів), низька тривалість

життя (14,0 балів), низька забезпеченість лікарями (17,1 балів). За демографічними показниками цього рейтингу Луганська область займає останнє місце, та має найнижчий бал за рівнем дитячої смертності та низькі бали за іншими показниками. Якщо проаналізувати минулі роки, то у Луганській області протягом 1995–2001рр. рівень народжуваності поступово знижувався, та не забезпечував відтворення населення, а також відносно високий рівень смертності призвели до посилення депопуляції населення регіону (рис.1).

Побудовано за даними Головного управління статистики в Луганській області

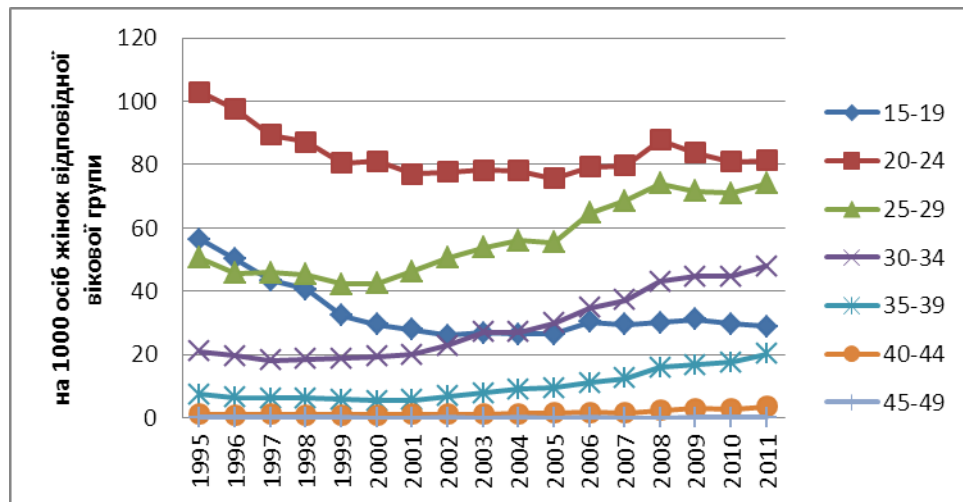
Рис 1. Динаміка народжуваності та смертності населення Луганської області у 1995-2011 рр.

Але в останні 10 років ситуація дещо змінилася, про що свідчить значення коефіцієнту народжуваності, яке починаючи з 2001 року почало збільшуватися (6,2 на 1000 осіб) та на 2011 рік склало 9,3 на 1000 осіб, що майже на третью вище (у 2001 році кількість народжених у Луганській області склала 15963, а у 2011 – 21320 особи) [12]. Коефіцієнт смертності з 2008 по 20011 років зазнав невеликого зниження (з 18 до 16,3 на 1000 осіб) та все одно для того щоб досягти позитивного природного приросту необхідно значно підвищити рівень народжуваності. Хоча, якщо припустити подальше зниження рівня смертності та підвищення рівня народжуваності криві на графіку можуть зустрітися.

Для того, щоб відокремити чинники, які вплинули на позитивну динаміку народжуваності Луганській області було проаналізовано сучасні демографічні тенденції, які розповсюджені в Україні [3, 20-22; 103-105,], та які спостерігаються і у Луганській області.

1. Поступовий перехід на нову модель народжуваності, де головним є «постаріння» материнства. Це пояснюється загальноєвропейськими тенденціями, наприклад у Німеччині частка новонароджених первісток у жінок 35–39 років досягала 15,6% загальної кількості народжених першої черговості, у Великій Британії – 14,6%, Швейцарії – 14,5%, Франції – 11,1%, Швеції – 10,0%. [1, с. 31]. В Україні у 2011 році коефіцієнт народжуваності жінок 35–39 років досягав 24,6% і у 2,5 рази перевищив рівень народжуваності у цій віковій групі у 2001 році, який складав 9% [10]. У Луганській області цей показник збільшився з 5,7 до 20,3%, тобто майже у чотири рази (у 2011 порівняно з 2001 р). Взагалі по інших вікових групах відбулися наступні зрушення: у віковій групі 15-19 років починаючи з 1995 по 2001 роки спостерігалось поступове зниження рівня народжуваності з

56,4 до 28,7 осіб на 1000 жінок відповідного року. У репродуктивно найактивнішої групи жінок 20-24 роки з 1995 по 2005 роки відбувалося зниження показника з 103 до 75,6 осіб на 1000 жінок, а починаючи з 2005 по 2011 цей показник зростав до 81,3 осіб на 1000 жінок відповідного віку. У віковій групі 25-29 років з 1995 по 2000 роки показник знизився з 50,6 до 42,5 осіб на 1000 жінок, та почав зростати і у 2001 році склав 74 особи на 1000 жінок. Цікаво, що ця вікова група поступово навоздогоняє репродуктивно найактивнішу 20-24 роки. У наступній віковій групі спостерігається збільшення показника у розглядуємий період майже удвічі.

Побудовано за даними Головного управління статистики в Луганській області

Рис. 2. Зрушення у народжуваності по вікових групах у Луганській області, з 1995 по 2011 роки, на 1000 жінок відповідної групи

Для того, щоб чітко побачити тенденцію постаріння материнства у Луганській області порівнюємо рівні народжуваності по вікових групах у 1995, 2001 (коли відбулися суттєві зрушення) та 2011 роках(рис.3). Показники 1995 та 2001 роки відрізняються тільки по вікових групах 15-19 та 20-24 роки, в яких рівень народжуваності збільшився майже удвічі. По інших групах зміни практично відсутні. Але, якщо порівнювати показники 2001 та 2011 років, то спостерігається зрушення у сторону більш дорослих груп. Рівень народжуваності у найактивнішої у репродуктивному сенсі знизився порівняно із 1995 приблизно на 20%. У вікових групах 25-29 та 30-34 роки рівень збільшився майже на 20%. На ці зрушення вплинули зміни у економічній ситуації регіону та зміни у ціннісних установах сучасних жінок.

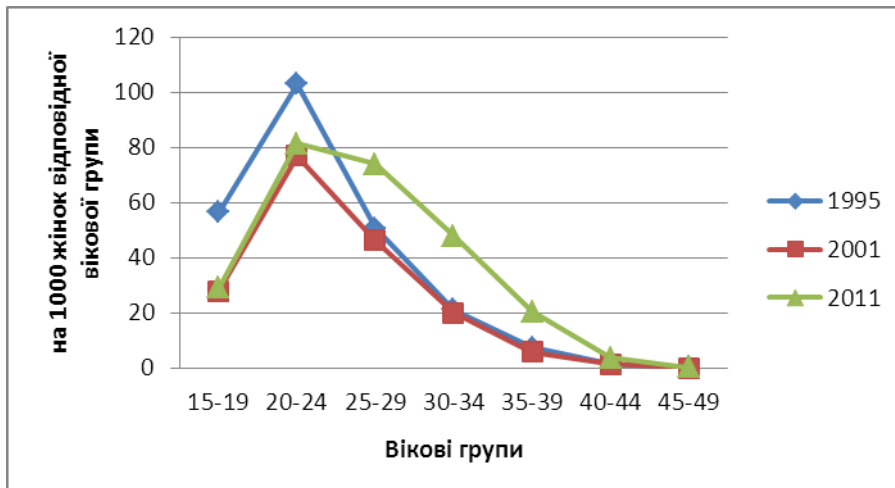

Рис. 3. Зрушення у народжуваності по вікових групах у Луганській області, у 1995, 2001 та 2011 роках, на 1000 жінок відповідної групи

Як вже було зазначене показник народжуваності збільшився майже у чотири рази у віковій групі 35-39 років (з 2001 по 2011 р.). Збільшення дітородної активності жінок віком 30-39 років на фоні незначних змін частоти народжень у віковій групі 20-24 роки сприяло зменшенню різниці між відповідними коефіцієнтами більш як удвічі. Якщо прийняти рівень народжуваності репродуктивно найактивнішої групи жінок за 100%, то у 2011 р. коефіцієнт народжуваності жінок віком 35-39 років становив 25% рівня народжуваності жінок віком 20-24 роки проти 7,3% відповідного рівня у 1995 році. Інтенсивність народжуваності у жінок віком 20-24 роки у 2011 р. лиш удвічі перевищувала рівень народжуваності 30-34-річних жінок, а десять років назад це перевищення склало 4 рази. Рис. 4 відображає тенденцію до зближення рівнів народжуваності у вікових групах жінок 20-24 та 25-29 років, свідчить про «перехід» у найближчому майбутньому лідерства у дітородній активності до вікової групи 25-29 років, а також про те, що дітородна активність жінок старшого репродуктивного віку дедалі посилюватиме свій вплив на загальний рівень народжуваності. Ця тенденція спостерігається взагалі і в Україні [3, с.103-105].

Також разом і з постарінням материнства спостерігається тенденція збільшення кількості позашлюбних народжень. Так, наприклад, якщо у 1995 році в Україні доля дітей народжених у незареєстрованому шлюбі склала 13,2, то у 2011 21,9% [10]. У Луганській області відповідно 15,2% (1995р.), 27,3% (2011р.), тобто кількість дітей народжених поза шлюбом збільшилася майже у двічі (рис.5).

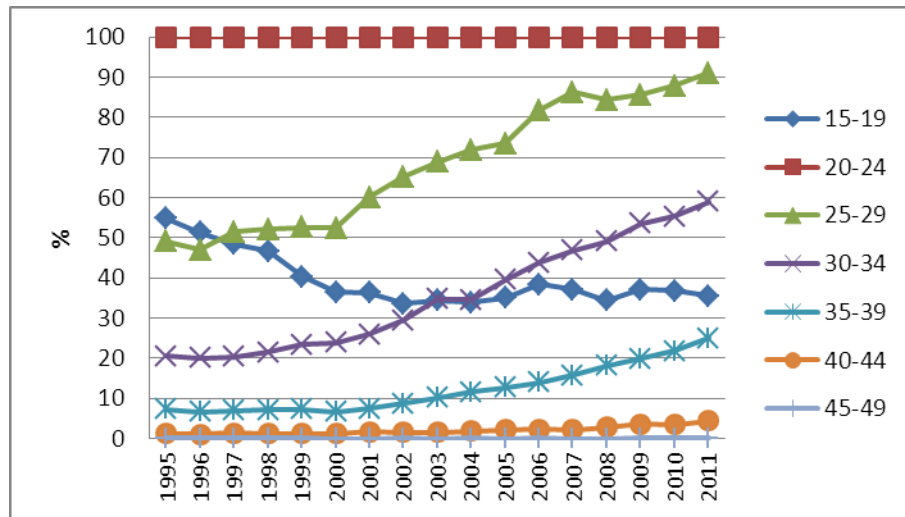

Рис. 4. Співвідношення рівня народжуваності жінок різних вікових груп з рівнем народжуваності жінок віком 20-24 роки (коефіцієнт народжуваності у групі 20-24 роки=100%)

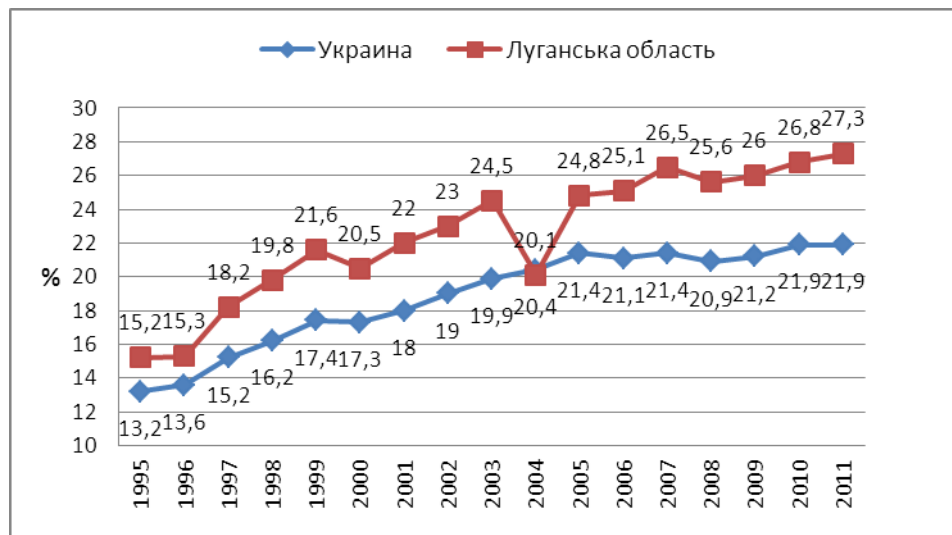

Рис. 5. Частка дітей народжених жінками, які не перебували у зареєстрованому шлюбі по Україні та Луганській області, %

2. Зміни у віковій структурі населення України, тобто зростання частки населення у репродуктивному віці. Спеціалісти Інституту демографії і соціальних досліджень з'ясували, що кількість народжених в Україні на 25,1 % збільшилася саме завдяки тому, що у репродуктивний вік перейшла когорта жінок, народжених у 80-х роках ХХ ст. [13, с.124]. Загалом частка жінок репродуктивного віку в загальній кількості населення збільшилася з 23,6 % у 1995 р. до 26,3 % у 2011 р., а це зумовило зростання загального коефіцієнта народжуваності на 19,2%. Про значну вагомість впливу вікової структури на народжуваність свідчить той факт, що з 2010 р. кількість народжених в Україні і в Луганській області почала поступово зменшуватися і ця тенденція триватиме й надалі. З 2020 р. у

дітородний період вступить найменш численна когорта народжених у 2001 р. Отже, до 2050 р. кількість народжених зменшиться у 2,5 разів порівняно з сучасним рівнем.

3. Державна фінансова допомога, згідно є якої при народженні дитини батьки отримують грошові виплати. Більш суттєві виплати були введені у 2005 році – 8497грн. А з 2008 року виплати зросли до 12240 грн та стали диференційованими за черговістю дитини(при народженні другої дитини 25000 грн, третьої – 50000грн. Наступні роки допомога поступово зростала і у 2012 році становила 26 790 грн. при народженні дитини першої дитини. Уряд України передбачив у 2013 році збільшення допомоги при народженні дитини майже на 9%. Нагадаємо, що «На першу дитину виплачуватиметься 29,8 тис. грн (плюс 2,4 тис.грн), на другу – 59,7 тис.грн (плюс 4,8 тис.грн), на третю і наступну дитину – 119,4 тис.грн (плюс 9,5 тис.грн)», – заявив прем'єр-міністр України Микола Азаров, відкриваючи засідання Кабінету міністрів 12 вересня 2012 року [14].

Так як зростання грошових виплат відбувалося на фоні загального подорожчання прожиткового мінімуму та незначних змін у економіці країни, то наскільки ефективними стали державні заходи щодо стимулювання народжуваності фінансовими виплатами у Луганській області свідчить невелике зниження коефіцієнту народжуваності починаючи з 2008 року з 9,5 на 1000 осіб до 9,1 у 2010 року. По містах Луганської області темпи приросту починаючи з 2008 року(коли були введені суттєві грошові виплати свідчать про незначний позитивний вплив державної демографічної політики, а в деяких містах приріст має негативне значення (рис. 6).

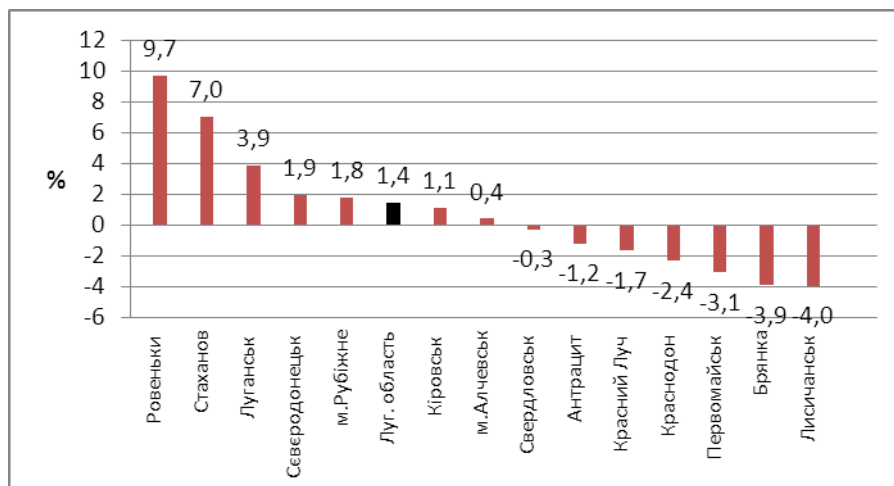

Рис.6. Темпи приросту рівня народжуваності по містах Луганської області у 2008-2012 рр., %

Тобто можна зробити висновок, що у Луганській області треба проводити інші заходи підвищення дітородної активності. А державні заходи, щодо стимулювання народження другої та наступної дитини повинні бути більш широкоплановими. Насамперед, треба вирішувати житлову проблему молоді. Як вже було сказано згідно з рейтингом регіонів України -2011 Луганська область має найнижчий рівень введення житла на душу населення. Якщо проаналізувати Стратегією економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року (далі – Стратегія) розробленою Луганською обласною державною адміністрацією, одним із пріоритетних завдань та напрямків у сфері соціально-

економічного розвитку є «...розвиток людського потенціалу, тобто покращання демографічної ситуації... Для реалізації цього напрямку необхідно всіляко стимулювати народжуваність з наданням багатодітним сім'ям широкого кола податкових та соціальних пільг. Потрібно широко застосовувати довготермінове кредитування зведення і отримання житла не тільки для молодих сімей...Регіональна соціальна політика, передусім, буде спрямована на подолання бідності, попередження найбільш глибоких її проявів, зниження ступеня розшарування суспільства за рівнем доходів, становлення середнього класу як основи матеріального благополуччя сім'ї, головного чинника соціальної та політичної стабільності в державі. Забезпечуватимуться державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії для мешканців усіх населених пунктів області. Будуть створені умови для соціального становлення сімей, жінок, дітей та молоді» [15]. Якщо вищезазначене буде реалізовано, це окаже позитивний вплив на демографічну ситуацію у Луганському регіоні. Але у стратегії нічого не зазначено щодо вирішення проблем соціально-побутового характеру, наприклад проблема доступності та якості дошкільних заходів. У Луганському регіоні недостатня кількість дитячих садків. Цю проблему потрібно вирішувати. Враховуючи регіональні особливості, рівень промислового розвитку, екологічний стан Луганської області, для підвищення рівня народжуваності необхідно розробити спеціальну програму з урахуванням усіх особливостей розвитку регіону.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Загальний аналіз рівня народжуваності у Луганській області дає змогу зробити висновок, що зрушення у народжуваності, які спостерігаються в Україні мають місце і в Луганській області, але все ж таки мають свої відмінності. Так, починаючи з 2001 року рівень народжуваності почав збільшуватися (6,2 на 1000 осіб) та на 2011 рік складав 9,3 на 1000 осіб, та останні 3 роки тримається на одному рівні. На це підвищення суттєво впливають зрушення у віковій структурі (постаріння материнства) – збільшення частки народжень у віковій групі 30-39 років. Тобто, вікова інтенсивність народжуваності відіграє суттєву роль у відтворенні населення регіону і виступає головним ендегенним чинником формування процесу народжуваності в Луганській області. Також спостерігається тенденція збільшення частки позашлюбних народжень. У Луганській області з 1995 по 2011 роки цей показник збільшилася майже у двічі. Державна демографічна політика оказує незначний позитивний вплив, а в деяких містах області відбулося і зниження приросту показника народжуваності. Луганській області потрібні більш масштабні та з урахуванням регіональних особливостей заходи щодо стимулювання народжуваності. Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук та виявлення дієвих чинників, які оказують значний вплив на рівень народжуваності Луганської області, на дослідження стану сучасної сім'ї та ціннісних установок сучасної жінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова С.Ю. Особливості народжуваності у жінок середнього віку / С.Ю. Аксьонова // Демографія та соціальна економіка, 2009. – № 12. – С. 28-38.
2. Аксьонова С.Ю. Парадоксальність проблем сучасної дитородної активності [Електронний ресурс] / С.Ю. Аксьонова. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtse/2010_1/p_020-27.pdf.
3. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів / [Лібанова Е.М., Аксьонова С.Ю., Бялковська В.Г., Курило І.О. та ін.]. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.

4. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку / [Лібанова Е.М., Аксьонова С.Ю., Бялковська В.Г., Курило І.О. та ін.]. – К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.
5. Крімер Б.О. Зрушення у народжуваності: соціально-економічні чинники та можливості регулювання.: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / Б.О. Крімер. – Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України. – К., 2011. – 21 с.
6. Ничипоренко С.В. Молодіжна сімейна політика в Україні: формування та шляхи реалізації: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07/ С.В. Ничипоренко. – Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України. – К., 2008. – 20 с.
7. Подвисоцька Т.О. Комплексна оцінка здоров'я населення та його впливу на економічне зростання.: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.07 / Т.О. Подвисоцька. – Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України. – К., 2009. – 21с.
8. Шаблій О.І. Основи суспільної географії: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / О.І. Шаблій, О.І. Вісьтак. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 31 с. – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/faculty/geography/Stud/Praktyku/program>.
9. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: [навч. посіб.] / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 143 с.
10. Сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Рейтинг регіонів України-2011: соціальний, економічний та демографічний. Центр досліджень регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crps.sumynews.com>.
12. Офіційний сайт Головного управління статистики в Луганській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lg.ukrstat.gov.ua>.
13. Гудзеляк І. Вплив демографічної політики на процеси народжуваності в Україні [Електронний ресурс] / І. Гудзеляк // Вісник Львівського ун-ту, 2011. – Вип.39. – с.122-130. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/geography/Publik/Period/visn/39/015_Gudzelyak%20I.pdf.
14. Допомога при народженні дитини в 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tata.com.ua/article/a-1794.html.
15. Стратегія економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/se-state/str-dev.

Рецензент статті
Д.е.н., професор Гончаров В.М.

Стаття надійшла до редакції
07.10.2012 р.